

НОВИ ЛИТЕРАТУРНИ ТЕНДЕНЦИИ – ЖАНРОВИ И ТЕМАТИЧНИ ПРОЯВИ

снимка: Кристиан Янев

оформление: Кристиан Янев

ЛИТЕРАТУРА В МИГРАЦИЯ: МЕДИИТЕ НА ДИАСПОРАТА КАТО НОВИ ПРОСТРАНСТВА ЗА ЛИТЕРАТУРНИ СРЕЩИ

Анжела Георгиева

Нов български университет (България)

LITERATURE IN THE PROCESS OF MIGRATION: DIASPORA MEDIA AS A SPACE
FOR NEW LITERARY ENCOUNTERS

Anzhela Georgieva

New Bulgarian University (Bulgaria)

georgieva.an@abv.bg

Abstract: This article deals with a relatively understudied topic related to literature and its place in the media space. The focus is on contemporary Bulgarian literature presented to and among the Bulgarian diaspora around the world. The first goal of the article is to analyze ‘the path of the Bulgarian book around the world’ and the significant role of literature in the life of the diaspora. The second goal is to present Bulgarian media published in migration as spaces for literary encounters and arenas for new creative horizons.

Keywords: Bulgarian diaspora, migration, Bulgarian communities, literature, journalism, integration, migrant media, *Roden glas*, *Hemus*

Резюме: Статията разглежда една сравнително малко изследвана тема, свързана с литературата и нейното място в медийното пространство. Акцент се поставя върху съвременната българска литература, презентирана пред и сред българската диаспора по света. В текста са заложили две основни цели, първата е да се анализира „пътят на българската книга по света“ и значимата роля на литературата в живота на диаспората. Втората цел е българските медии, издавани в миграция, да бъдат представени като пространства за литературни срещи и полета за нови творчески хоризонти.

Ключови думи: българска диаспора, миграция, български общности, литература, журналистика, интеграция, мигрантски медии, *Роден глас*, *Хемус*

Въведение в темата

В резултат на редица икономически, социални, културни и психологически фактори, българската диаспора по света продължава динамично да се разраства. За това

свидетелства фактът, че почти няма човек, който под една или друга форма да не е въввлечен в миграционния процес – дали като пряк настоящ или бивш участник, или като роднина, близък, приятел на заминали в различни краища на света.

Въпреки разнообразните специфики, проявяващи се в начините на формиране, българските общности по света си приличат по това, че в някакъв момент изграждат своя институционална система (Yanev, Penchev 2017: 38). В ядрото на тази система като основополагащ елемент е положен родният език.

Без да се подценява фактът, че едно от първите неща, които съпътстват успешната адаптация и интеграция, е овладяването на езика на страната приемник, за диаспората родният език остава израз на тяхната идентичност и ярко проявление на неразривната връзка с България, родното и познатото. Българите по света търсят всевъзможни начини да съхранят и предадат на следващите поколения българския език в максимално чист вид. Като резултат на една от най-съществените страни на човешката природа – груповият аспект за живеене при и сред хората (Stoitsova 2004: 11) – възникват различните по вид и форма сдружения и организации, които позволяват на членовете на диаспората да общува помежду си; в отговор на желанието да бъдат информирани се създават български мигрантски медии, които отразяват живота в общността, изпълняват функциите на пазители и медиатори по отношение на културното наследство и памет (Penchev 2022: 46) и имат презентативна функция пред обществото на приемащата страна; заради необходимостта децата да получават обучение по български език родолюбиви българи създават училища (Hristova 2018: 240), а за най-стабилен стожер за запазване на чистота и богатството на езика, диаспората сама провъзгласява литературата, написана на майчин език.

Българската литература като „литература в миграция“

Преди да изпратим литературата в миграция, следва да уточним – коя литература е „българска“? Дали тази, написана от български автор, а може би тази, написана и първо издадена на български език, или може би написаната в пределите на България?

Ако приемем, че основният белег на литературата е именно езикът, на който се пише, то тогава следва за „българска литература“ да се приема всичко, което е написано и издадено за първи път на български език. Националността на автора може да бъде отбелязана като тежест, с второстепенно значение, но териториалната обвързаност с България към момента на писане (и на издаване) не следва да бъде пряко свързана с националната принадлежност на една книга. Талантът не може и не трябва да се измерва

с географски граници, нито да бъде поставян между пресечни точки на паралели и меридиани.

В настоящия текст, с „българска литература“ ще се означава литература, написана и първо издадена на български език (както и нейните по-нататъшни преводи на чужди езици). „Литература в миграция“ пък ще бъде събирателен образ на цялата българска литература – четена в миграция, писана в миграция, оценявана в миграция и съхранява в миграция.

Българската книга по света

Ако си позволим да разширим познатото твърдение: *„България е там, където има дори само един българин“*, то можем да отбележим, че *„Там, където има дори само един българин, вероятно има и поне една книга на български език“*.

Печатните книги на български език са значим фактор, около който се обединява диаспората (Mihaylova 2017: 209). Те биват разменяни, подарявани, изпращани в колети, поръчвани онлайн, купувани в големи количества, при всяко завръщане в родината, а после грижовно пренасяни в куфарите, подреждани в домашни библиотеки, четени и препрочитани. Книгите остават и универсален отговор на въпроса *„Какво да ти донеса от България?“*

Значимостта им за мигрантските общества е и чисто емоционална – за първите поколения мигранти, книгите са събирателен образ на носталгията и връзка с познатото и родното, с България и спомените. За второто и всяко следващо поколение, родено и отгледано в миграция – книгите са ценност и средство за съхранение, поддържане и предаване на литературното и културното наследство (Mihaylova 2017: 209).

Имено в опит да се задоволи копнежът по литература на български език и в миналото, и днес безспирно се търсят възможности и пътища, по които книгите да достигат до чуждите земи, където е регистрирано българско присъствие.

- *Български книжарници*

Докато днес потребността да четем на български език може да бъде частично задоволена от електронни книги, то в миналото основната опция за притежание на български книги са били книжарниците. Първата българска мигрантска книжарница отваря врати в началото на ХХ в. в Чикаго, САЩ (Mihaylova 2017: 209). По-късно примерът ѝ е последван от още няколко български книжарници, разположени в големи градове в Северна Америка и Централна Европа, които се превръщат не просто в

магазини за книги, а в пространства, чрез които българските мигранти могат да заявят своята идентичност.

В момента съществуват малко на брой физически български книжарници по света, но това съвсем не означава, че традицията за продажба на българоезични книги е прекъсната. Тя просто е „модернизирана“, както се случва с почти всичко в динамичното време, в което живеем. Българските книжарници вече нямат пощенски адрес, но имат електронен такъв, настанени са в онлайн пространството. Има десетки сайтове, които предлагат доставка на книги в различни точки на света – някои от тях обхващат конкретна държава или регион, други се простират в рамките на Европа или Северна Америка, трети пък са избрали да изпращат книги по цял свят. Сред най-големите и най-често използвани от българската диаспора онлайн книжарници са „Зайо Букс“¹ (за живеещите в САЩ и Канада) и „Българска книга зад граница“² (за членовете на българската диаспора в Европа).

- *Български библиотеки*

Редом до книжарниците следват да бъдат наредени и библиотеките като своеобразни пазители на книгите. Библиотеки и библиотечни отдели с българоезични книги са създадени и продължават да се създават най-често на базата на дарения и се учредяват към български клубове, читалища, сдружения, културни институти, а почти винаги и към българските училища в чужбина.

Очаквано, подобно на самите общности, и българските училищни библиотеки зад граница съвсем не са еднакви: на някои места те са само няколко рафта с класическа българска литература, учебници и помагала, а на други – за книгите се грижи библиотекар, обособени са цели стаи, където томовете са прилежно наредени, води се картотека и се издават каталози (Mihaylova 2017: 220). За съжаление, има и места, където ограниченото пространство позволява съвсем малка част от книгите да бъдат изложени, а останалите са принудително архивирани. За да не бъде обаче напълно ограничен достъпът на учениците до книжния фонд, училищата са намерили частично решение, като са създали списък с наличните книги и те могат да бъдат четени или заемани след предварителна заявка (Mihaylova 2017: 221).

Без значение от формите и мащабите на библиотеките, те се радват на засилен интерес от страна на децата на българската диаспора, а родители, учители и директори,

¹ <https://www.zayobooks.com/bg>

² <https://bgknigite.com/?v=461b1990fe86>

непрекъснато търсят начини как да обогатят библиотечния фонд, за да насърчават читателския интерес на подрастващите и да им осигуряват все повече книжни връзки с България.

- *Писателски клубове*

Въпреки че не са класическо пространство за съхранение на книги, литературните клубове на писателите са място, където не просто книгите се ценят, но и където се създават или поне където се раждат идеите за тях.

Към настоящия момент най-голямото официално сдружение на писатели с български корени и ценителите на българското литературно изкуство е основаният през 2010 г. в Чикаго „Съюз на българските писатели в САЩ и по света“ (Mihaylova 2017: 238).

Главната цел на Съюза е да обединява и насърчава пишещите българи в чужбина. Сред основните му дейности са провеждане на писателски срещи, организирането на премиери на книги и литературни четения, срещи с децата от българските училища и т.н. Олицетворение на дейността на Съюза е и издаденият през 2012 г. алманах – „Българско слово и багри от САЩ и света“, който е и първият по рода си сборник с творби на български писатели, живеещи извън България (Vitanov Bogat 2014: 100).

Литература, миграция и медии

Още едно пространство, което е слабо застъпено в изследванията, но остава значимо и гостоприемно за литературни срещи, са медиите, издавани от българските общности по света. И по-конкретно – печатните медии (вестници и списания).

Макар броят на българоезичните мигрантски медии да бележи спад през последното десетилетие, медийните продукти на диаспората продължават да бъдат един от основните културни топоси на българските общности по света.

В голяма част от печатните издания на българската диаспора има обособени рубрики, които представят съвременни български автори и техните творби. Добър пример е българското списание „Роден глас“, издавано в Чехия от Асоциацията на българските сдружения. В списанието има специална рубрика, наречена „Библиотека“ и, както подсказва името ѝ, във всеки следващ брой това е пространството, което предлага на читателите възможност за среща с (част от) творчеството на някой български съвременен писател или поет. Понякога в рубриката се публикуват и по-дълги разкази или части от романи, които излизат последователно, в няколко поредни броя от

списанието, а самите читатели споделят: „пазя си списанията в библиотеката у дома, защото чрез тях задоволявам копнежа на очите и ума, да се докоснат до нашите си букви, до кирилицата и написаните с тях поезия или проза“³.

Българската литература е застъпена и в други рубрики на списание „Роден глас“ – „Едно българче разказва...“, „Творчество и талант“ и „Огнища на българщината“. Те нямат изцяло литературен фокус, но в тях често се отразяват сегменти от динамиката на литературния живот – публикуват се интервюта с български автори, отразяват се литературни събития или се пишат рецензии на нови български книги.

Още един добър пример за успешно интегриране на българската литература в мигрантските медии е двуезичното списание „Хемус“, издавано в Унгария от Българското републиканско самоуправление. Списанието е тематично характеризирано като „пространство за култура, литература и обществен живот“ и не е изненада, че има цели броеве, посветени на съвременната българска литература, в които откриваме както представяне на български автори, чрез интервюта, така и части от техни текстове, рецензии и – не на последно по значимост място – литературна критика.

Благодарение на своята двуезичност⁴, списание „Хемус“ вече повече от три десетилетия е място, което се превръща в пространство за срещи не само между българската култура и диаспората, но и между българската култура и унгарското общество, чрез което се презентира, изгражда и затвърждава положителният образ на българското изкуство.

Съвсем не случайно са избрани от мигрантската медийна палитра конкретно тези две печатни издания на диаспората. Списание „Роден глас“ и списание „Хемус“ заслужено могат да бъдат наричани „доайени на българската мигрантска журналистика“, защото със своите съответно 50- и 30-годишни истории, те са двете най-стари българоезични печатни медии в Европа, издавани извън пределите на България.

Дългият период на издаване на двете медии, както и фактът, че интересът към тях от страна на диаспората и на обществата на приемащите страни не спира, а продължава да нараства, свидетелстват за това, че предлаганото съдържание се харесва и оценява. Мигрантските медии са добри и надеждни канали, чрез които може да бъдат разпространявани новини, свързани с българската литература. И отново те, медиите, ни

³ Дословен цитат от интервю, проведено на 19 август 2022 г., с М.Т., потомка на български градинари в Чехия, живееща в Прага от 40 години.

⁴ Статиите в списанието са огледално публикувани на страница – от ляво на български език, от дясно – идентичен текст в превод на унгарски език.

ЛИТЕРАТУРА В МИГРАЦИЯ...

напомнят, че можем успешно да настаним „своето“ при „чуждото“ и да ги оставим да съжителстват заедно, ако не винаги в хармония, то поне обогатявайки се взаимно.

Основни изводи

Литературата в миграция прилича много на българската диаспора – жив и непрекъснато променящ се организъм. И докато българската диаспора променя вкусовете и предпочитанията си, то литературата променя творческите хоризонти и направленията, а също и пространствата, в които можем да я открием.

Безспорно осезаем е напредъкът в популяризирането на българската литература по света. Днес българската книга пътува на север и на юг, на запад и на изток, прекосява морета и океани... можем да я открием почти навсякъде. Дълъг път е извървяла, но и още толкова дълъг ѝ предстои, защото най-основното остава това да достига до читателите. По-възможност – нови и нови читатели, които да я четат, дискутират, критикуват, а тя на свой ред да предизвиква вълнение и да остава тяхната тънка, невидима нишка, чертаеща нови хоризонти, но и път към дома.

Изследването на разнообразните връзки на литература с различни медии за дълъг период от време е било извън обхвата на литературоведската изследователска дейност (Kirova 2014: 7). Взаимовръзката на българската литература с диаспората, на литературата с мигрантските медии и дори на литературата с обществото на приемащата страна чертае нови изследователски и много вероятно плодородни полета, както и добри възможности за работа на терен. А докато това се случи – остава да си пожелаем още и още стойностна българска литература, както и все повече редакционни екипи на медии, които да са готови да помогнат на българските книги да продължат своите пътешествия и вълнуващи срещи с (по)читателите.

Библиография

Hristova 2018: Hristova, E. Asotsiatsiya na balgarskite uchilishta v chuzhbina – istoriya na vaznikvaneto, osnovni deynosti i rabotesht model za uspesni obshtestveni otnosheniya. – In: Balgarite v chuzhbina – tolkova blizo, tolkova daleche. T. 2. Sast. S. Yoveva-Dimitrova. Sofiya: ROD, 2018. [*Христова 2018*: Христова, Е. Асоциация на българските училища в чужбина – история на възникването, основни дейности и работещ модел за успешни обществени отношения. – В: Българите в чужбина – толкова близо, толкова далече. Т. 2. Съст. С. Йовева-Димитрова. София: РОД, 2018].

- Kirova 2014*: Kirova, D. Literaturni i publitsistichni tekstove v rubrikata „Feyleton“ na balgarskiya nemskoezichen vestnik „Doyche Balkan-Tsaytung“. Shumen: UI „Episkop Konstantin Preslavski“, 2014. [*Кирова 2014*: Кирова, Д. Литературни и публицистични текстове в рубриката „Фейлетон“ на българския немскоезичен вестник „Дойче Балкан-Цайтунг“. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, 2014].
- Mihaylova 2017*: Mihaylova, K. Literatura i knizhnina: biblioteki, chitalishta, muzei, knizharnitsi, klubove. – In: Kulturno nasledstvo v migratsiya: Modeli na konsolidatsiya i institutsionalizatsiya na balgarskite obshtnosti v chuzhbina. Sast. V. Penchev. Sofiya: Paradigma, 2017. [*Михайлова 2017*: Михайлова, К. Литература и книжнина: библиотеки, читалища, музеи, книжарници, клубове. – В: Културно наследство в миграция: Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. Съст. В. Пенчев. София: Парадигма, 2017].
- Penchev 2022*: Penchev, V. Rodinata kato simvol, ili oshte vednazh za organizatsionnite strukturi na balgarskite obshtnosti v chuzhbina. – In: Za balgarskata diaspora – predstavite za rodnoto. Sast: V. Buzhashka. Sofiya: AI „Za bukвите – O pismenah“, 2022. [*Пенчев 2022*: Пенчев, В. Родината като символ, или още веднъж за организационните структури на българските общности в чужбина. – В: За българската диаспора – представите за родното. Съст. В. Бужашка. София: АИ „За буквите – О писменехъ“, 2022].
- Stoitsova 2004*: Stoitsova, T. Litse v litse s mediite: Vavedenie v mediynata psihologiya. Sofiya: Prosveta, 2004. [*Стоицова 2004*: Стоицова, Т. Лице в лице с медиите: Въведение в медийната психология. София: Просвета, 2004].
- Vitanov Bogat 2014*: Vitanov Bogat, G. Sayuz na balgarskite pisateli v SASHT i po sveta – ot edno hrumvane do raboteshta realnost. – In: Chicago – balgarskiyat grad. T. 1. Sast. K. Velichkov. Sofiya: Deorax Printing House, 2014. [*Витанов Богат 2014*: Витанов Богат, Г. Съюз на българските писатели в САЩ и по света – от едно хрумване до работеща реалност. – В: Chicago – българският град. Т. 1. Съст. К. Величков. София: Deorax Printing House, 2014].
- Yanev, Penchev 2017*: Yanev, Y., V. Penchev. Sdruzheniya na balgarite v chuzhbina. – In: Kulturno nasledstvo v migratsiya: Modeli na konsolidatsiya i institutsionalizatsiya na balgarskite obshtnosti v chuzhbina. Sast: V. Penchev. Sofiya: Paradigma, 2017. [*Янев, Пенчев 2017*: Янев, Й., В. Пенчев. Сдружения на българите в чужбина. – В: Културно наследство в миграция: Модели на консолидация и институционализация на българските общности в чужбина. Съст: В. Пенчев. София: Парадигма, 2017].